

Psychická deprivace

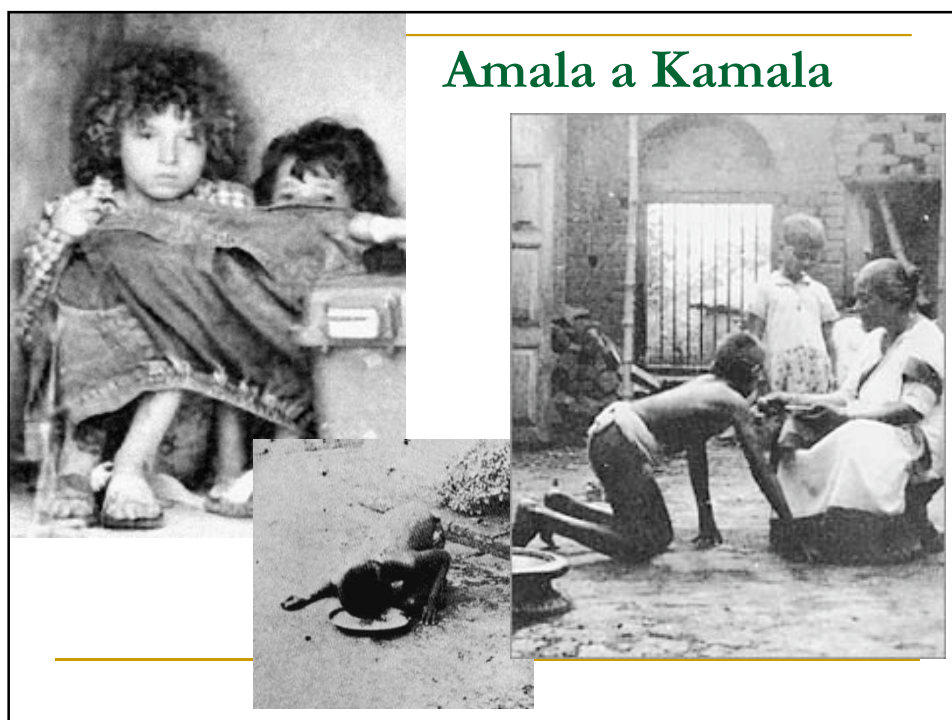
- (Převážně) psychické strádání
- Stav dlouhodobého neuspokojení vitálních psychických potřeb, především emočních a sociálních
- Následky tohoto stavu

Autoři: Z. Matějček (1922 – 2004) a J. Langmeier (1921 – 2007)

Případy dětí vyrůstajících v extrémních podmínkách s nedostatkem „normální“ stimulace

- **extrémní sociální izolace** – děti izolované od lidské společnosti
 - J. M. G. Itard (1807) – **Aveyronský divoch**
 - A. Gesell (1940) – **Amala a Kamala** – tzv. „vlčí děti“
- **izolace uvnitř společnosti**
 - 1970 – **Genie** – USA v izolaci od 2 do 13 let, uměla jen slova „stop it“, „nomore“, „no“ (a několik dalších zákazů); rozvoj řeči po umístění do pěstounské péče; zlom a znovu regrese po změně pěstounů
 - „**Koluchové dvojčata**“ (1976): od 18 měsíců do 7 let týráni a izolováni; stěží uměli chodit, děsili se běžných věcí i lidí, pouze základy řeči; v testech inteligence v pásmu těžkého podprůměru → dle tehdejších předpokladů měly být následky psychické deprivace v tomto věku již nevratné; po umístění do pěstounské péče velký pokrok ve vývoji – ve 14 letech v IQ testech 100 bodů, oblíbení mezi vrstevníky, absolvovali střední školu
 - v současnosti – „**Kuřimská kauza**“, **Fritzl**

Obvyklé podmínky vedoucí k deprivaci

(dle Z. Matějčka)

- **extrémní sociální izolace**
- **ústavní výchova, hospitalismus**
 - ad R. Spitz: anaklitická deprese; fáze protestu, zoufalství, odpoutání
 - absence stabilní pečující osoby
- **deprivace v rodině**
 - **vnější** podmínky - týkají se situace rodiny: ztráta rodiče, závislosti, promiskuita, špatná sociální situace (např. uprchlictví), „přezaměstnanost“ rodičů...
 - **vnitřní** podmínky - osobnost rodičů: citová nezralost, povahová nevypěstlost, závažná psychopatologie, vlastní následky deprivace...
- děti se **zvýšenou vnímavostí** vůči deprivacím vlivům: s psychickými poruchami, speciálními potřebami (motorické, smyslové poruchy)

Film „Děti bez lásky“ (1963)

Občas se objeví jako dostupný na internetu ☺

Otázky ke sledování:

- **Jak definuje Z. Matějček ve filmu deprivaci?**
- **Jaké projevy deprivace jsou ve filmu patrné u malých dětí, u dospívajících?**
- **Jaké podmínky vedou k deprivaci?**
- **Co vás zaujalo, rozrušilo, podnítilo další úvahy, otázky?**

- Zajímavý odkaz: http://revue.idnes.cz/neustupny-zdenek-matejcek-d0f-/lidicky.aspx?c=A030604_204709_lidicky_pol

Základní vývojové potřeby (dle Z. Matějčka)

- určitého **množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů** – zrakových, sluchových, hmatových, pohybu, lidského kontaktu (tak, aby se dítě „naladilo“ na určitou úroveň aktivity a nebylo přitom podnětově „podvyživené“ ani přetížené)
- určité **stálosti, řádu a smyslu v podnětech** – „**smysluplného světa**“; umožňuje mj., aby se z přicházejících podnětů stávaly zkušenosti, poznatky a (pracovní) strategie; kdybychom všechno ve svém okolí vnímali jako dění nahodilé, výsledkem by byl chaos, nemožnost učit se – tato potřeba tedy umožňuje učení
- **prvotních citových a sociálních vztahů**, potřeba stabilního pozitivního vztahu k pečující osobě, opětování ze strany dalších dospělých – uspokojení přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání osobnosti (ad attachment – vnitřní pracovní modely), poskytuje zázemí pro vývoj ve všech oblastech
- **identity** – společenského uplatnění a společenské hodnoty; zdravé vědomí vlastního „já“; toto vědomí je podmínkou toho, aby si člověk mohl na životní dráze osvojit společenskou roli a stanovit si hodnotové cíle pro svá snažení
- **otevřené budoucnosti** - životní perspektivy, sdílené s pečujícími osobami – „bude nějaké (společné) zítřka“

Nejnápadnější projevy psychické deprivace

- U dětí **raného věku** (do 3 let) celkové opožďování psychomotorického vývoje; též nediferencovanost citů, špatná nálada, „nedětský“ výraz, výrazně ochuzený **řečový projev** (ze všech funkcí komunikace se omezuje často jen na obranu)
- **Předškolní věk:** povrchnost citových vztahů, současně velká potřeba „k někomu patřit“; může přetrvávat opožďování vývoje řeči (často až do 5 let), i potom řeč neodpovídá mladšímu dítěti – postrádá zvědavost, hravost...; často nezralost pro školu
- **Školní věk:** často špatné školní výsledky, které neodpovídají školnímu nadání; nápadnosti a výkyvy v chování, v sociálních vztazích, mohou se rozvíjet neurotické potíže, citová otupělost, nedůvěra k lidem, agresivita
- **Dospívání:** problémy se mohou projevovat v kolektivu – nespokojenost s rolí, neadekvátní sebehodnocení („zraněný narcismus“), posunutá hierarchie hodnot, vyšší riziko rizikového chování, vzniku závislostí...
- Důsledky v **dospělosti:** problémy v partnerských vztazích, nejistota při výchově vlastních dětí, poruchy osobnosti, depriváční činitelé často faktorem v pozadí trestné činnosti

Typy deprivovaných dětí podle charakteristických projevů

- **relativně kladně přizpůsobený typ:** deprivace vedla k pokusům o přizpůsobení přiměřenými prostředky, k určité samostatnosti a k nalezení zdroji uspokojení sociálně přijatelným způsobem. Dobré přizpůsobení může selhat při přechodu do nových podmínek, na něž dítě není adaptováno a na něž nemusí stačit jeho nerozvinuté schopnosti adaptace..
- **děti s přímým zvýšením intenzity nenasycených potřeb,** projevující se nepřizpůsobivým chováním v oblasti dané potřeby (snaha upoutat pozornost, vtíravost) nebo v chování obecně (celkový neklid, tékavost); většinou jde o deprivaci potřeb emočních a sociálních, jde tedy většinou i o tyto podněty, zájem o věcné okolí, o práci je naopak v úpadku; děti nápadné chováním i špatným prospěchem (který neodpovídá inteligenci).
- **děti se substitutivním zvýšením intenzity jiných tendencí,** projevující se zvláště agresivitou, opozičností, destruktivními tendencemi, výbuchy zlobných afektů i krutostí, zvláštní explorační snahou, zvýšením výživových potřeb...; projevy mezi ostatními skupinami zvláště obtížné, často přestupky zvláštního rázu – „projevy primitivních afektů nekontrolované úzkostí a svědomím“
- **typ pasivní, apatický, „útlumový“** – skupina symptomů regresivní povahy (dumláni, enuréza a enkopréza, automatismy, anorexie...); děti odtažené, rezervované k pokusům o kontakt, nevýrazné v projevech, někdy „nápadně hodné“; méně postižené děti se jeví jako tiché a podrobné, někdy až ustrašené, infantilní, lhostejné k úspěchu i k neúspěchu, bez iniciativy, v těžších případech se mohou jevit i jako retardované

- Mezi dětmi s přímým zvýšením intenzity nenasyčených potřeb později autoři rozlišili ještě:
 - **Typ sociálně hyperaktivní**
 - V rámci celkově podnětově chudého prostředí se snaží dosáhnout maximálního přísunu sociálních podnětů upoutat pozornost; neznají ale stálost kontaktu, citovou vázanost, sociální zájem je spíše chaoticky rozptýlený, komunikace a sociální chování zůstává na nižší úrovni.
 - **Typ sociálně provokativní**
 - Snaha po pozornosti a navázání kontaktu se projevuje rušivým nebo násilným způsobem vůči vychovatelům, často agresí vůči druhým dětem (jako konkurentům); mohou se jevit jako vzdorovitě, „neovladatelné“, ale o samotě s vychovatelem mohou působit „jako vyměněné“ – hodné až přítulné. Později mají tendence vytvářet si neúnosné životní situace.